

Azərbaycanda tədiyyə balansının müasir vəziyyəti və xarakterik xüsusiyyətləri

Biz artıq bugünkü gündə Dünyada iqtisadiyyatın əsasən iki formasının fərqləndirildiyini bilirik. Bunlar açıq və qapalı iqtisadiyyat formalarıdır. Qapalı iqtisadiyyata malik olan ölkələr nəzərə çarpacaq qədər kifayət sayda olmasalar da iqtisadi nəzəriyyədə iqtisadiyyatın formalarından biri kimi təsnifləşdirilir. Qapalı iqtisadiyyat dedikdə, bu elə bir iqtisadi sistemi nəzərdə tutur ki, onun xaric ilə əlaqəsi olmasın. Bu da bir az iqtisadi prizmadan yanaşdıqda qeyri-real bir prosesdir. Amma yenə də çox az hallarda rast gəlinə belə bu cür hallar mövcuddur və bu baxımdan da qapalı və açıq iqtisadiyyatlar fərqləndirilir. Açıq iqtisadiyyata gəldikdə isə bugünkü gündə bir çox ölkələr bu cür inkişaf yolunu seçmişdir. Açıq iqtisadiyyatda xarici bölməni əks etdirən cəhətlər vardır. Daha dəqiq desək açıq iqtisadiyyata malik olan ölkələrdə bu cəhət özünü idxal-ixrac proseslərinin gedişatında, onların coğrafi üstünlüyündə əks etdirir. İdxal və ixrac arasında bir sıra münasibətlər mövcuddur. Belə ki idxalla ixrac arasındakı fərq xalis idxalı əks etdirir və yaxud da əksinə. Bu xüsusdan da yola çıxaraq ölkənin tədiyyə balansı formalaşır. Tədiyyə balansına verilən tərifin özünü daha da dolğun şəkildə göstərməsi üçün onu bu cür şərh etmək olar. Tədiyyə balansı hər hansısa mövcud ölkənin xaricdəki rezidentlərinin iqtisadi fəaliyyətlərinin nəticəsində əldə etdikləri gəlir ilə ölkə daxilindəki qeyri-rezidentlərin gəliri arasındakı fərqdən və beynəlxalq transferlərdən ibarətdir.

Dünya ölkələri arasında müxtəlif beynəlxalq ödəmələr həyata keçirilir. Hər bir dövlət bunu özünün sahib olduğu tədiyyə balansı vasitəsilə nizamlayır. Tədiyyə balansı-müəyyən vaxt intervalında hər hansısa mövcud bir ölkədə xaricdən gələn ödənişlər və həmin ölkənin xaricə göndərdiyi pul ödənişləri arasındakı fərqi deyilir. Tədiyyə balansı da özünü müxtəlif formalarda əks etdirir. Belə ki, ölkənin hesabına daxil olan pul ödəmələrdən artıq olduqda tədiyyə balansı aktiv (və ya müsbət saldo), əks proses baş verdikdə isə passiv (və ya mənfi saldo) adlanır. Bəs ölkə tədiyyə balansının passiv qalığını-mənfi saldosunu hansı vasitələrin köməyi ilə ödəyə bilər. Təcrübə göstərir ki, bugünkü ölkələr özünün mənfi saldosunu sahib olduğu valyuta ehtiyatları hesabına, kreditlərin və idxal edilmiş xarici kapitalın köməyi ilə ödəyir. Hal-hazırda respublikamızda tədiyyə balansı Mərkəzi Bank tərəfindən hər il müntəzəm qaydada işlənilib hazırlanır. Tədiyyə balansı üç əsas bölmədən ibarətdir: